

цього виду злочину. Проведене дослідження дозволяє акцентувати увагу на основних із них, а саме: відсутності ефективної системи соціальних служб, які забезпечували б належний захист дитини в сім'ї; недоліках у діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинам проти сім'ї та неповнолітніх; відсутності ефективної взаємодії між органами, на які покладено функції протидії й запобігання злочинам у цій сфері; недостатньому науковому забезпеченні діяльності правоохоронних органів.

Безпосередні причини злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або за особою, щодо якої вста-

новлено опіку чи піклування, притаманні саме цьому виду злочину, представлені декількома групами факторів, зокрема соціально-економічними, культурно-психологічними, правовими, організаційно-управлінськими. Проведене кримінологічне дослідження дозволяє зробити висновок, що серед усього причинного комплексу найбільш характерним фактором, наявним у всіх без винятку фактах вчинення злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування, постає криза інституту сім'ї, що знаходить свій вияв у великій кількості неблагополучних сімей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопатіна К.А. Стан та напрями ліквідації проблеми безробіття в Україні / К.А. Лопатіна // *Управління розвитком*. – 2011. – № 16(113). – С. 85–86.
2. Методологические вопросы изучения социальных условий преступности : сб. науч. трудов / под ред. В.К. Звирбуля, А.Б. Сахарова – М. : Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1979. – 143 с.
3. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2013 році: статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 83 с.
4. Даньшин І.М. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів] / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед] ; за ред. І.М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
5. Груничева Г.А. Эффективность наказания в виде лишения свободы : дисс. ... канд. юрид. наук / Г.А. Груничева. – М., 2004. – 189 с.

УДК 343.9 (477)

ФЕНОМЕН ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Щербакова А.К.,

аспірант кафедри кримінального права та кримінології

Харківський національний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено визначенню соціальної природи та призначення протидії злочинності. Розглянуто основні характеристики та ознаки діяльності держави щодо протидії злочинності, її сучасні проблеми, а також запропоновано змінити світоглядні орієнтири щодо неї.

Ключові слова: феноменологія, злочинність, протидія, боротьба, концепція, заходи.

Щербакова А.К. / ФЕНОМЕН ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена определению социальной природы и предназначения противодействия преступности. Рассмотрены основные характеристики и признаки деятельности государства по противодействию преступности, ее современные проблемы, а также предложено изменить ее мировоззренческие ориентиры.

Ключевые слова: феноменология, преступность, противодействие, борьба, концепция, меры.

Sherbakova A.K. / PHENOMENON FIGHT AGAINST CRIME / Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine

The article is devoted to the decision of social nature and destination of criminality counteraction. Basic descriptions and signs of the state criminality counteraction activity, its modern problems, are considered, and also it is suggested to change its world view orienteer.

The author focuses on the fact that the development of a modern model of combating crime main conceptual provisions, in our opinion, is to enhance the social and regulatory role of the state, allowing punitive measures to move from state to prevent the real crime.

Despite the fact that the law provides for state coercion and violence to the offender, it is ineffective without the moral support of the population. If the population is not solidarity with legal restrictions, not collectively condemns unlawful acts, the repressive apparatus choke in the fight against massive violations of the law.

The conclusion is that the benchmark combating crime in the social environment is the main objective at this stage deter crime. Ukrainian criminal policy differs humanity more selective in respect of persons who have committed criminal violence, and does not prevent this violence does not protect the rights of victims. However, the principle of humanity should not dominate the other principles of combating crime and above all equitable. The principle of humanity must not contradict the concept of priority of human rights and freedoms, that victims of crime.

Key words: phenomenology, crime, opposition, struggle, concept, events.

Політика держави в галузі стримування злочинності базується на принципово визначеному Конституцією України правовому полі. Разом із цим світогляд суспільства, що визначає конкретні шляхи досягнення поставлених державі завдань, повністю ще не сформовано. От чому розуміння причин сучасної злочинності й можливостей суспільства в боротьбі зі злочинністю є ключовою ланкою у формуванні стратегії протидії цьому соціальному злу.

Необхідність теоретичної розробки концептуальної моделі протидії злочинності визнається багатьма кримінологами, зокрема Ю.М. Антоняном, І.Г. Богатирьовим, М.Г. Вер-

беньським, В.В. Голіною, О.І. Гуровим, І.М. Даньшином, О.М. Джужею, С.Ф. Денисовим, А.П. Закалоком, О.Г. Кальманом, О.Г. Колбом, О.М. Костенком, В.М. Кудрявцевим, О.М. Литваком, О.М. Литвиновим, В.В. Лунесвим, О.А. Мартиненком, В.А. Мисливим, А.А. Музиною, С.С. Овчинським, В.М. Трубниковим, П.Л. Фрісом та ін. Під час пошуку нових підходів у розробці теорії протидії злочинності пропонується проаналізувати ефективність діяльності окремих органів кримінальної юстиції й визначити основні засоби й способи кримінологічного впливу, такі як закон, покарання, юстиція, некаральні засоби впливу, правосвідомість.

Метою статті є окреслення основних світоглядних орієнтирів системи протидії злочинності, точок її орієнтації в соціальному просторі, концептуальних проблем взаємодії з іншими теоретичними конструкціями, що використовуються для опису процесів кримінологічного впливу на злочинність.

В.М. Кудрявцев, відзначаючи, що «опора на науку – найбільш раціональний шлях удосконалення практики боротьби зі злочинністю», називає кілька головних напрямів, за якими варто було б розвивати боротьбу зі злочинністю:

- проведення продуманої соціальної політики, орієнтованої на потреби більшості людей;

- створення й розвитку на сучасному рівні системи профілактики (попередження) злочинів;

- раціональна кримінальна політика. У кримінальному законодавстві повинен підтримуватися розумний баланс суворих і м'яких заходів. Головний засіб боротьби зі злочинністю кримінально-правовими заходами – не жорстокість покарання, а його невідворотність (яку забезпечує не Кримінальний кодекс України, а вся практика діяльності правоохоронних органів). Тому ефективна кримінальна політика повинна передбачати диференційований підхід до злочинців з урахуванням тяжкості вчиненого й особистості винного;

- докорінна перебудова пенітенціарної системи. Невід'ємним елементом поводження з правопорушниками є наступна (після звільнення з місць позбавлення волі) система ресоціалізації;

- широке й послідовне використання наукових рекомендацій у сфері боротьби зі злочинністю;

- підготовка, відбір і вдосконалення кадрів працівників правоохоронних установ, робота вчених, спрямована на підвищення рівня знань фахівців, що є важливим і актуальним завданням;

- правове виховання громадян і посадових осіб [1, с. 216–220].

У суспільстві перехідного періоду змінюється характер відносин між людьми, змінюється їхнє ставлення до норм поведінки, у тому числі й до правової.

Дійсно, держава не повинна залишатися пасивним спостерігачем пристосування громадян до ринкових умов. Мова йде не про колишнє державне втручання в економіку, а про необхідність сформулювати соціальну, політичну, правову й економічну концепцію взаємин держави та людини в умовах ринкових відносин і подальшої цілеспрямованої її реалізації.

Суспільство в питаннях протидії злочинності не повинно покладатися тільки на правоохоронні органи. Крім того, ефективність їхньої діяльності також залежить від багатьох факторів і соціальних умов. До речі, соціальний захист працівників правоохоронних органів є одним із важливих аспектів підвищення престижу цієї професії.

Україна, проголосивши себе соціальною державою, повинна проводити соціальну політику в інтересах суспільства, реалізовувати соціальні програми адресного захисту певних груп населення, регулюючи й диригуючи участь у ній державних органів і громадськості. Екстраординарна роль держави в протидії злочинності полягає не в спробах прикрасити зусилля правоохоронних органів у вирішенні проблеми контролю над злочинністю, а в партнерстві з населенням, оздоровленні суспільства, захисті правослухняних громадян [2, с. 3].

В ідеалі Україна як соціальна держава сучасного демократичного типу – це країна, що існує в умовах стабільної й розвинутої економіки, здатна здійснювати соціальну політику, що виражається в турботі про права людини, влаштування працездатних, створення системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, підтримку незаможних, у боротьбі з конфліктами, злочинністю тощо.

Усвідомлюючи розумні, свідомі та рішучі дії всієї системи державних органів у реалізації плану державотво-

рення, можна визначити широке коло завдань, що стоять перед ними:

- не допустити формування соціальних полюсів;

- спрямовувати інтереси різних соціальних верств, що відрізняються майновим положенням, до взаємоприйнятого соціального компромісу;

- свідомо й цілеспрямовано регулювати економічні, політичні, національні, екологічні, соціальні, демографічні та інші відносини для створення стабільної системи життєзабезпечення суспільства в цілому, кожної людини окремо;

- орієнтувати законодавство на людину, на задоволення її життєвих інтересів і потреб, створити соціальний захист від безробіття, соціальне забезпечення тощо;

- не допустити встановлення як державної ідеології цінностей будь-якої верстви, тим самим виключити ідеологічну конфронтацію.

Вирішенням цих і подібних завдань сприятиме досягненню загальнонародного консенсусу, зведе до мінімуму національні, міжособистісні та інші соціальні протиріччя й тим самим створить умови для максимального звуження застосування державного примуса.

Таким чином, під час розробки сучасної моделі протидії злочинності основним концептуальним положенням, на нашу думку, є посилення соціально-регулятивної ролі держави, що дозволяє перейти від каральних заходів держави до реального попередження правопорушень.

Незважаючи на те, що право передбачає можливість державного примусу, насильство до злочинця, воно є мало ефективним без моральної підтримки населення. Якщо населення не буде солідарним із правовими заборонами, колективно не засуджуватиме протиправні вчинки, то репресивний апарат провадитиме широку боротьбу з масовими порушеннями закону.

Солідарність суспільства розвиває основу злочинності [3, с. 158]. Людина постійно здійснює пошук умов, що більше відповідають її внутрішнім потребам. Однак людина – це істота суспільна, і у випадку втрати почуття зв'язку із суспільством вона буде протиставляти себе йому.

Тому небезпечним є як егоїзм, що веде до втрати солідарності, розпаду суспільства, так і дуже сильне колективне почуття, що може гальмувати прогрес, буде загрожувати свободам особи. Чим тіснішим є зв'язок між інтересом особистості та суспільства, тим меншою є ймовірність того, що людина вчинить злочин або допустить іншу форму поведінки, що відхиляється.

Завдання держави полягає в тому, щоб забезпечити соціальні умови й правові правила співіснування, гармонізувати суспільні відносини, знімаючи соціальні протиріччя й зміцнюючи солідарність суспільства. Не вирішивши цього завдання, важко очікувати підвищення соціальної активності населення в протидії злочинності, правової підтримки.

Якщо не візьме верх підхід, пов'язаний зі зростанням соціальної функції держави, з розширенням соціальних програм, вирівнюванням несправедливості, породжуваної ринковими відносинами, то й держава не буде здатною кардинально змінити кримінальну ситуацію в країні застосуванням тільки лише кримінально-правової репресії.

Реакція держави на скоєні правопорушення не повинна в обов'язковому порядку реалізовуватися в покаранні. У реагуванні на правопорушення в багатьох випадках є достатнім публічний або державний осуд суспільно небезпечного або негативного діяння. Якщо принцип неминучості покарання став суперечити реформованому останніми роками кримінальному законодавству, то принцип невідворотності відповідальності, навпаки, повинен і може підкреслити захист пріоритетів у правах громадян та інтересів суспільства.

Вислесказане дозволяє стверджувати, що принцип невідворотності відповідальності є найважливішим у кри-

мінально-правовій боротьбі зі злочинністю й повинен знайти своє повне відображення в законодавстві. Його забезпечення повинно стати найбільш важливим завданням державних органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю.

Механізм реалізації принципу невідворотності відповідальності має досить складну структуру й потребує наукового осмислення. У його основу варто включити принципові положення концепції О.М. Костенка, у якій поєднано закон, відповідальність і правосвідомість громадян.

Найбільш важливими сторонами механізму забезпечення невідворотності відповідальності, на нашу думку, є такі:

- акцентований підхід у здійсненні відомчого контролю й прокурорського нагляду за якістю слідства та дізнання, постановкою роботи з реєстрації злочинів, законністю порушення й припинення кримінальних справ;

- постійна увага до проблем слідства. Високе навантаження на одного слідчого за неадекватної оплати його праці, проблеми комплектування кваліфікованими фахівцями, низька забезпеченість технічними засобами й транспортом оперативних і слідчих підрозділів – далеко не повний перелік проблем, які потребують свого розв'язання. Необхідно провести комплексні дослідження й розробити нові науково обґрунтовані норми навантаження працівників слідчих органів, здійснити технічне переозброєння та інформаційне забезпечення діяльності слідчих;

- кадрове забезпечення слідчих і оперативно-розшукових підрозділів, підвищення кваліфікації й професіоналізму працівників, покращення соціально-побутових умов і грошового утримання;

- безкомпромісна боротьба зі злочинами проти правосуддя й виконання покарань. Свавілья й «вибивання» показань, незаконні методи розслідування дуже часто пов'язані з відношенням до підозрюваного як до злочинця, у той час як засуджуватися повинні вчинки й діяння. Принцип презумпції невинуватості, проголошений Конституцією України, повинен реалізовуватися в повсякденній практиці розкриття та розслідування злочинів, що також визначає необхідність наукового аналізу проблем його обов'язкового дотримання;

- удосконалення кримінально-процесуального, кримінального законодавства, у тому числі механізму захисту свідків і потерпілих, працівників правоохоронних органів і суддів від посягань на їхнє життя або інше насильство у зв'язку з провадженням у кримінальних справах. У кримінальному судочинстві необхідно створити додаткові умови для правового забезпечення оперативно-розшукової діяльності та легалізації відомостей, добутих оперативним шляхом;

- підвищення оперативності та якості розгляду кримінальних справ, забезпечення тісної взаємодії слідчих і оперативно-розшукових органів, доведення до суду при-

пинених і незаконно припинених кримінальних справ, здійснення комплексу заходів з удосконалення оперативного-розшукової діяльності;

- забезпечення розшуку без вісті зниклих громадян та осіб, що зникли з метою ухилення від кримінальної відповідальності, удосконалення організації роботи з установлення особистості невідкладних трупів. Це повністю стосується й проведення невідкладних робіт під час стихійних та інших лих, які супроводжуються значною кількістю людських жертв;

- забезпечення виконання інших заходів правового впливу відповідно до вимог закону, забезпечення розшуку осіб, що зникли з метою ухилення від відбування покарання;

- забезпечення координації діяльності ключових структур, спрямованих на боротьбу зі злочинністю;

- формування високої правової культури, позитивного іміджу держави та її правоохоронних структур;

- розробка й реалізація регіональних програм протидії злочинності та профілактики злочинів і правопорушень, у тому числі заходів соціальної профілактики зі зниження безробіття, безпритульності й бездоглядності дітей, боротьби з алкоголізмом, наркоманією, проституцією.

Висновки:

1) стабільний розвиток України обумовлює забезпечення належного рівня правопорядку, захист правоохоронними органами інтересів особистості, суспільства й держави. Реалізація на практиці принципу невідворотності відповідальності сприятливо позначиться на соціальному кліматі в суспільстві, консолідує ключові структури, задіяні в боротьбі зі злочинністю, у досягненні системної, скоординованої діяльності;

2) забезпечення принципу невідворотності відповідальності (а не покарання) дозволить також задовольнити суспільні очікування результатами виконання державою функції захисту громадян від злочинних посягань. Головним при цьому є готовність державних органів реагувати на будь-яке правопорушення, чуйно й уважно ставитися до прохань громадян про їхній захист і допомогу, демонстрація злочинцеві, що він буде обов'язково затриманий і, якщо це потрібно, суворо покараний;

3) визначення орієнтирів протидії злочинності в соціальному середовищі є головним завданням на сучасному етапі стримування злочинності. Українська кримінальна політика відрізняється вибірковою гуманністю більшою мірою стосовно осіб, що вчинили кримінальне насильство, а не попереджає це насильство, не захищає права його жертв. Разом із цим принцип гуманізму не повинен домінувати над іншими принципами протидії злочинності, насамперед принципом справедливості. Реалізація принципу гуманізму не повинна суперечити концепції пріоритетної охорони прав і свобод людини, тобто потерпілих від злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества / В.Н. Кудрявцев. – М. : Гардарики, 2002. – 237 с.
2. Давиденко Л.М. Питання боротьби зі злочинністю та зміцнення правопорядку / Л.М. Давиденко // Вісник Університету внутрішніх справ. – 2000. – № 10. – С. 3–12.
3. Гыскэ А.В. Современная российская преступность и проблемы безопасности общества (политический анализ) / А.В. Гыскэ. – М. : Юнити-Дана, 2000. – 356 с.